

PUHE

Minun nimeni on Anna Reenkola, olen sairaanhoitaja Päiväkeskus Vuoressa. Teen viidettätoista vuotta työtä autismikirjon lasten parissa. Kehitysarvioiden, kuntoutuksen suunnittelun ja ohjaamisen työ on mielenkiintoista ja antoisaa. Minulle kuitenkin kaikkein ihmeellisin ja alati puhuttelevin osa työtäni on löytää yhteys lapseen ja lapsen yhteys ihmisiin elämässään. Jokainen lapsi on erikoisuudessaan jollain tapaa kiehtova ja jokaisella lapsella on tasaveroinen osansa meidän joukossamme. Jokaiseen lapseen – jokaiseen hyvin autistiseen ja kehitysvammaiseenkin lapseen - on löydettävissä yhteys, ikään kuin silta, joka yhdistää hänen kokemuksensa ja minun kokemukseni vuorovaikutuksessa – tuolla sillalla kohtaamme siis toisemme ja olemme yhdessä. Jos kuvittelemme ihmisen saarena, koen, että meillä neurotyypillisillä ihmisillä saaremmen on ikään kuin siltoja täynnä eri suuntiin, suuntautuneena kohti vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. Sen sijaan autistisella ihmisellä noita siltoja on yleensä paljon harvemmassa, joillakuilla hyvinkin harvassa. Ajattelen, että meidän kokeneiden siltojen rakentajien ja kulkijoiden on mahdollista löytää autistisen ihmisen silta, tutkia ja keksiä, miten sille pääsee. Ja kun sille pääsee, pääsee samalla jonkinlaiseen ihmisenä olemisen ytimeen: olemaan yhteydessä toisiimme, meidän samanlaisuuteemme ja yhteiseen ydinolemuksellemme.

Alma syntyi kauniina lokakuun iltapäivänä, ehkä samanlaisena kuin juuri tämä päivä, ja oli vanhempiansa mielestä maailman kaunein ihme. Vastasyntyneen vauvan silmissä oli jo tarina jostain ikuisesta ja samanaikaisesti aivan uudesta. ”Silmät ovat sielun peili”, puhelivat vanhemmat, ja antoivat Almalle nimen erityisen kauniiden silmiensä vuoksi. Alma tarkoittaa espanjaksi sielua. Vauvana Alma katseli vanhempiansa ihailevia kasvoja, oppi hymyilemään heidän kanssaan vastavuoroisesti, joteltelemaan ja nauttimaan hassuttelusta ja hellyydestä. Alma kiinnostui käsistään, suustaan, erilaisista materiaaleista, äänistä, mauista ja tuoksuista. Hän oppi kävelemään jo 11 kuukauden iässä ja aloitti maailmanvalloituksensa. Isän mielestä Alma oli jo pienenä taaperona rohkea tutkimusmatkailija, pelkäämätön ja vahva luonteeltaan. Alma oppi puhumaan joitakin sanoja, joista tärkeimmät hänelle olivat äiti, isi ja lamppu.

Alma nautti yhä suuresti kutitusleikeistä ja riehumisleikeistä vanhempiansa kanssa, mutta suuntautui samanaikaisesti vaivihkaa yhä enemmän kohti maailmaa ja pois päin vanhemmistaan. Ensi alkuun siihen ei kiinnitetty juuri huomiota, kun Alma jätti reagoimatta nimelleen ja puheelle. Välillä hän edelleen reagoi ääniin – erityisesti kuullessaan television laitettavan päälle. Äidin sisällä alkoi kuitenkin kasvaa aavistus jostain tuntemattomasta ja uhkaavasta, kun Alma sanalla sanoen lumoutui peilikuvastaan ja valoista ja alkoi leikkimisen sijaan asettaa lelujaan ja muita kodin esineitä riviin. Jos tähän puuttui, Alma sai voimakkaan raivokohtauksen. Toisinaan Alma nauroi yksinään ilman näkyvää syytä. Näille tunteillekin vanhemmat keksivät jonkin selityksen. Alma oli voimakkaasti tunteva lapsi, täynnä elinvoimaa. Huumorintajuinen. Äiti pysyi huolestaan vaiti ja yritti kaikin keinoin hiljentää omat epäilyksensäkin. Huolen hiipiessä mieleen, hän kaappasi tytön syliinsä suukotettavaksi ja kutitettavaksi, sillä siitä Alma nautti – ja siitä äiti nautti: silloin Alma oli hänen Almansa. Isän mielestä Almalla oli vain vahva tahto, mikä olisi tässä maailmassa hyvä ominaisuus.

2,5-vuotisneuvolassa asia sanottiin ensimmäisen kerran ääneen. Äidistä tuntui, kuin kylmä viidakkoveitsi olisi viiltänyt hänen sydäntään, hänen äidinsydäntään. ”Alma on todella suloinen tyttö ja tosi taitava palapelien kanssa. Hänellä on jonkin verran poikkeava vuorovaikutus, eikä kommunikointitaidotkaan ole ihan tavallisella tavalla kehittyneet. Varataan teille aika vielä lääkärille, joka saa arvioida, olisiko tässä syytä epäillä autismikirjon häiriötä”. Äiti itki matkan kotiin ja kotona isälle. Isän mielestä ei ollut ”syytä epäillä mitään” ja Alma saisi kehittyä omassa rauhassaan. ”Hän on vain harvinaisen itsenäinen ja riippumaton ikäisekseen! Kaikki ei ymmärrä sellaista. Alma on niin taitava järjestämään aakkoset ja numerot ja tekemään vaikeita palapelejä, ettei hän vain ole ehtinyt samaan aikaan opetella puhumaan. Se ei ole Almasta yhtä kiinnostavaa!”. Isän sanat lohduttivat äitiä, mutta eivät rauhoittaneet. Äiti kyllä aavisti.

Kun Alma joidenkin kuukausien jälkeen tuli neuvolalääkärin läheteellä ensimmäiselle arviojaksolle Päiväkeskus Vuoreen, vanhemmat olivat jo ottaneet vastaan raskaan totuuden siitä, että heidän lapsellaan, rakkaalla ja niin omalla, oli selviä autistisia piirteitä käyttäytymisessään, eivätkä Alman taidot kaikilla kehitysalueilla vastanneet hänen ikäisensä lapsen taitoja. Ja vaikka Alma tarttui heitä kädestä jotain halutessaan ja vaikka hän halusi edelleen kutitteluleikkejä ja ilmassa pyörittämistä, ei Alman katsetta, niitä erityisen kauniita silmiä, enää tavoittanut.

Isä oli Alman kanssa päiväkeskuksessa sinä keskiviikkona, jolloin sairaalaklovni tuli tapaamaan Almaa. Omahoitaja (tässä tapauksessa minä) oli kertonut isälle, että tilanteessa klovni hakisi erilaisin tavoin Alman huomiota ja kontaktia ja että isä ja omahoitaja havainnoisivat vierestä, mihin ja miten Alma reagoi, minkälaisia kontaktialoitteita hän spontaanisti tai houkutelutena tekee ja minkälaiset asiat häntä puhuttavat.

Eräs sairaalaklovni kertoi kerran minulle, että klovnille maailma on joka kerta uusi. Samalla uteliaisuudella ja herkkyydellä tunnustellen klovnit päiväkeskuksessamme lähestyvät arvioitavana olevia lapsia. Etsin viime viikolla eräille vanhemmille ohjeita netistä Voimauttava vuorovaikutus -nimisestä metodista käytettäväksi lapsensa kanssa. Metodien ohjeet lähi-ihmisen voimauttavaksi vuorovaikutustavaksi olivat kuin suoraan klovniemme käytösoppaasta: *ole läsnä, odota, vastaa, mukauta ilmaisuja ja tarkista yhteisymmärrys, nauti yhdessäolosta*. **Läsnä olo** Voimauttavassa vuorovaikutuksessa merkitsee sitä, että on rento ja kiireetön, virittyy toiseen ja havainnoi toista, viestii ilmeillä ja olemuksellaan läsnäoloa ja kiinnostusta. **Odottaminen** on sitä, että antaa tilanteen viedä, ei yritä tai ohjaile liikaa. Ei tee liian paljon, pitää taukoja, odottaa ja antaa aikaa. **Vastaaminen** merkitsee sitä, että vastaa herkästi ja eri tavoin. Liittyy mukaan ja jäljittelee lasta, vastaa siihen, mitä lapsi tekee, esimerkiksi siihen, miten lapsi äänтелеe tai liikkuu. Vuorovaikutuskumppani voi kommentoida näkemäänsä ja toisen viestintää. ”Oho, ai sä laitoit sen suuhun!” voisi klovni esimerkiksi sanoa. Silloin, kun vuorovaikutuskumppani **mukauttaa ilmaisujaan ja tarkistaa yhteisymmärryksen**, hän toimii sopivassa tahdissa. On olennaista löytää sopiva hetki, jolloin voi laajentaa tekemistä ja ehdottaa jotain uutta. Tarvittaessa aikuinen tai tässä tilanteessa klovni, tekee itse aloitteen. Myös koskettaminen on hyvä keino tehdä kontaktialoite.

Klovni lähestyi Almaa rauhallisesti kävellen ja hellällä äänellä tervehtien. Hän ei siis lähestynyt liian nopeasti tai liian suurin elkein. Klovni asettui pienen matkan päähän Almasta ja kiinnostui koko olemuksellaan Alman puuhasta. Alma jatkoi löytämänsä palapelin kokoamista, mutta vaikutti vaistoavan uuden henkilön lähellään. Hetken päästä Alma nosti päätään, otti hiuksia pois kasvoiltaan, ja vilkaisi klovnia silmäkulmastaan. Seuraavalla palalla Alma sai palapelin valmiiksi, otti palan mukaansa ja käveli kauemmas klovnista, sohvan

päälle seisomaan. Hän katseli sohvalta ulos ikkunasta ja äänteli samanaikaisesti palapelin palaa mutustellen. Klovni käveli Almaa lähemmäs ja tuli katsomaan, mitä ikkunasta näkyi. Alma hakeutui taas kauemmas klovnista. Klovni seurasi pienen matkan päässä perästä, pysähtyi ja alkoi puhaltaa saippuakuplia. Niistä Alma innostui niin paljon, että alkoi hyppiä paikallaan ja heiluttaa samanaikaisesti käsiään ilmassa! Alma katsoi kuplia ja vilkaisi kerran isään. Kun klovni hetken aikaa viivytteli uusien kuplien puhaltamista, Alma käytti kaiken keskittymisensä, pysähtyi ja teki huulillaan klovnin edessä puhalluseleen. Ja ilahtui taas saadessaan niitä lisää. Mitä useammin klovni tätä toisti ja antoi Almalle aikaa reagoida, sitä nopeammin Alma alkoi käyttää puhalluselettä ilmaistakseen haluamansa. Kun kuplat lopulta laitettiin pois, Alma hermostui valtavasti ja lähti voimakkaasti itkien pois tilanteesta, toiselle puolelle huonetta. Klovni antoi Almalle tilaa ja piti tauon. Sitten hän otti ukulelen esiin ja soitti sillä hentoa sävelmää. Alma kuuli tämän, nosti katseensa lattiasta, muttei vielä kääntynyt klovnia kohti. Kun klovni lakkasi soittamasta, Alma ensin katsoi hänen suuntaansa ja tuli sitten aivan lähelle klovnia. Alma katseli ukulelea ja klovnin kättä sen kielillä. Kun klovni uudestaan soitti ja pysäytti soittamisen, Alma katsoikin salamannopeasti silmäkulmastaan kohti klovnin kasvoja ja taas takaisin kieliin. Klovni jatkoi soittoa ja sai Alman ymmärtämään, että kädet ja kielet yhdessä tekivät äänen. Alma koski kieliä ja klovni rämpytti avuksi ääntä niistä. Syntyi vuorottelua, nopeita katsekontakteja, jäljittelyä, jaettava tarkkaavuutta - jokaiselta vuorovaikutuksen ydinalueelta jotakin. Alma viipyi tässä usean minuutin ajan – siis yhden yhteisen toiminnan äärellä, vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. ”Alma”, kuulin isän sanovan vieressäni puoliääneen. Näin isän silmien kostuneen. Uusi silta Alman saareen oli löytynyt, ajattelin mielessäni.

Klovnin ja Alman tapaamisen jälkeen mietin, miten merkittävää isälle oli mahtanut olla nähdä lapsensa tekevän niin monimuotoisia kommunikointialoitteita ja reagoivan useaan asiaan eri vastausreaktioilla. Kirjasin havaintojani tilanteesta ylös käydäkseni niiden merkityksen vielä myöhemmin isän kanssa läpi. Isällä oli myös merkitys jaettava minulle: ”En tiedä, miten pukisin tämän sanoiksi. Se, että tässä maailmassa joku kiinnostuu Almasta ja osaa lähestyä häntä oikein tuntematta Almaa, antaa minulle toivoa siitä, että Almalla on osansa tässä maailmassa, muidenkin kuin perheensä luona. Että Alma voi saada ja antaa jotain muidenkin kuin meidän kanssamme. Alma voidaan nähdä ja hänet voidaan ottaa huomioon.”

Omahoitajana on antoisaa havainnoida vanhemman kanssa sairaalaklovnin ja lapsen kohtaamista. Arvioin lapsen reagoimista erilaisiin kontaktialoitteisiin ja aistiärsykkeisiin, kuten musiikkiin, saippuakupliin tai sifonkihuiviin ja sitä, miten lapsi ilmaisee itseään, tekee kontakti- tai kommunikointialoitteita. Seuraan myös sitä, minkälainen rytmi lapsella on (kuinka paljon aikaa tai vauhtia hän haluaa) ja kuinka kauan lapsi viihtyy yhden tekemisen äärellä. Sitäkin seuraan, miten lapsi säätelee omaa jaksamistaan. Kun seuraan lapsen ja klovnin kohtaamista vanhemman kanssa sivusta, voin samanaikaisesti selittää vanhemmalle mitä näen ja mitä se lasta arvioitaessa merkitsee. Lapsen käyttäytymisestä on helpompaa keskustella, kun sitä on yhdessä havainnoinut. Joskus havainnointitilanne auttaa vanhempien silmiä avautumaan sille todellisuudelle, jossa lapsi nyt elää haasteineen ja voimavaroineen.

Havainnoista saan ideoita lapsen yksilölliseen kuntoutussuunnitelmaan – sekä tarpeita, tavoitteita että keinoja niiden saavuttamiseksi. Kuntoutussuunnitelman toteuttamisen ohjaan sekä vanhemmille että päiväkodin kasvattajille. Siten lapsen ja sairaalaklovnin tapaaminen kasvattaa juuret pitkälle lapsen sosiaaliseen ympäristöön ja hänen yksilöllisen kehityksensä tukemiseen. Sairaalaklovnin ja lapsen kohtaamisen havainnoimisesta lapsen vanhempien kanssa on tullut uusi työvälineeni.

Siinä missä muiden lasta tapaavien ammattilaisten tehtävänä päiväkeskuksessamme on arvioida ja tutkia lasta, on klovni ainoa ammattilainen, joka tulee tapaamaan lasta ensisijaisesti lapsen itsensä vuoksi. Tuottaakseen lapselle iloa. Ja kun vanhempi näkee jotain uutta ja ihanaa lapsessaan klovnin kanssa, on todella antoisaa omahoitajana vahvistaa ikään kuin kanssakulkijana: ”Joo, minä näin sen myös!” Myötäelää vanhemman ilossa. Ajattelen, että klovnin tapaaminen myös laajentaa ainakin hitusen sekä lapsen että vanhempien maailmankuvaa.

Parhaimmillaan klovnin ja lapsen kohtaamisessa lapsi tulee kohdatuksi omalla sillallaan. Klovnille jokaisen hänen kohtaamansa ihmisen maailma on todellinen ja uusi. Neurotyypillinen maailma ei ole ainoa todellinen maailma, vaan jokaisessa ympäristössä on yhtä monta maailmaa kuin on ihmistäkin. Klovni osaa sensitiivisellä lähestymisellään ja vilpittömällä uteliaisuudellaan löytää niistä jokaiseen sillan.